

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

I. ОПИСОВА ЧАСТИНА

Для надання наукового висновку надійшло звернення судді Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Баранець О.М., у якому поставлені такі питання:

1. Щодо застосування частини четвертої статті 202 та пункту 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України:

1.1. Норми, закріплені у частині четвертій статті 202 та у пункті 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України, за методом правового регулювання є імперативними чи диспозитивними?

1.2. Повноваження суду залишити позов без розгляду з підстави, передбаченої частиною четвертою статті 202 та пунктом 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України (нез'явлення позивача у судові засідання, за умови належного повідомлення позивача про час і місце судового засідання, не повідомлення позивачем суду про причини своєї неявки та не надання суду заяви про розгляд справи за його відсутності), є дискреційними (на власний розсуд) чи імперативними (такими, що є обов'язковими в силу закону), тобто за наявності зазначених обставин суд має право чи зобов'язаний залишити позов без розгляду?

1.3. Чи є передбачені частиною четвертою статті 202 та пунктом 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України підстави (умови) обов'язковими для залишення позову без розгляду? Якщо так, то які саме обставини є обов'язковими для залишення позову без розгляду, а які можуть вважатися виключенням для обов'язкового залишення позову без розгляду?

1.4. Чи залежить застосування судом такої процесуальної дії як залишення позову без розгляду з підстави, передбаченої частиною четвертою статті 202 та пунктом 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України, від того, чи визнавав суд явку позивача в судові засідання обов'язковою?

1.5. У якому випадку суд за змістом частини четвертої статті 202 та пункту 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України має надавати оцінку можливості вирішення спору у справі за відсутності позивача? Чи зобов'язаний суд надавати таку оцінку у разі, якщо від позивача до суду не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності?

1.6. Чи може суд на власний розсуд (за відсутності у суду повідомлення позивача про причини своєї неявки в судові засідання та/або відсутності заяви позивача про визнання поважними цих причин) визнати поважними причини неявки позивача в судові засідання за обставин, якщо причини такої неявки є очевидними, зокрема, за обставин введення в країні місцезнаходження позивача воєнного стану та у разі, якщо місцезнаходженням позивача згідно з повідомленою ним суду адресою є зона активних бойових дій?

1.7. Чи зобов'язаний суд залишити позов без розгляду з підстав, передбачених частиною четвертою статті 202 та пунктом 4 частини першої

статті 226 Господарського процесуального кодексу України, у разі, якщо позивач був належним чином повідомлений про час і місце судового засідання, однак не з'явився в судове засідання, не повідомив суд про причини своєї неявки та не надав суду заяву про розгляд справи за його відсутності, ознак при цьому причини такої неявки позивача в судове засідання є очевидними, зокрема, введення в країні місцезнаходження позивача воєнного стану та знаходження позивача згідно з повідомленою ним суду адресою в зоні активних бойових дій?

2. Щодо застосування статей 308 – 313 Господарського процесуального кодексу України:

2.1. У якому взаємозв'язку між собою перебувають норми, закріплені у статтях 308 – 313 Господарського процесуального кодексу України?

2.2. Чи співвідносяться між собою (чи мають взаємозв'язок) та яким чином норми, що містяться (1) у пункті 5 частини першої статті 308 та у статті 311 Господарського процесуального кодексу України, а також (2) у статті 311 та статті 313 Господарського процесуального кодексу України?

2.3. Чи повинен суд касаційної інстанції застосовувати положення частини другої статті 311 Господарського процесуального кодексу України при наявності у суду підстав для застосування пункту 5 частини першої статті 308 та частини першої статті 313 Господарського процесуального кодексу України?

2.4. Норма, закріплена в частині першій статті 313 Господарського процесуального кодексу України, за методом правового регулювання є імперативною чи диспозитивною? У разі, якщо суд касаційної інстанції виявить, що оскаржуване рішення ухвалене з порушенням норм процесуального права та наявні підстави для залишення позову без розгляду з підстав, передбачених статтями 226 та 231 Господарського процесуального кодексу України, суд касаційної інстанції застосовує повноваження, передбачені пунктом 5 частини першої статті 308 Господарського процесуального кодексу України, як дискреційні (на власний розсуд) чи як імперативні (такі, що є обов'язковими в силу закону)?

3. Що умов, за яких існує необхідність врахування висновків Верховного Суду стосовно застосування норм процесуального права:

3.1. Чи має значення подібність правовідносин при необхідності врахування висновків Верховного Суду щодо застосування норм процесуального права?

3.2. У яких випадках підлягають врахуванню висновки Верховного Суду щодо застосування норм процесуального права?

3.3. Чи підлягають врахуванню висновки Верховного Суду щодо застосування норм процесуального права у разі неподібності процесуальних обставин (ситуацій) у порівнюваних справах (у справі, що розглядається судом, зі справою, в якій Верховний Суд сформулював відповідні висновки щодо застосування норми процесуального права)? Тобто чи є подібність процесуальних обставин (ситуацій) у порівнюваних справах умовою, що визначає необхідність врахування висновків Верховного Суду щодо застосування норм процесуального права?

Питання поставлені в аспекті обставин господарської справи №905/458/21, що перебуває на розгляді Об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.

II. АНАЛІТИЧНА ЧАСТИНА

1. Адекватна відповідь на поставлені у запиті про надання наукового висновку питання видається можливою лише з урахуванням правової природи залишення позову без розгляду як процесуальної конструкції.

При цьому слід наголосити, що зазначену правову конструкцію доцільно розглядати в межах єдиної концепції цивілістичного процесу, яка об'єднує цивільний та господарський процес як споріднені за своїми основними засадами.

2. Традиційно залишення позову без розгляду визначається у процесуальній доктрині як форма закінчення провадження у справі без винесення судом рішення по суті справи, за якої у зацікавлених осіб зберігається право звернення до суду із тотожним позовом.¹ Також наголошується, що залишення позову без розгляду є формою процесуальної реакції суду на ускладнення в процесі розгляду судової справи, які перешкоджають винесенню рішення по суті справи або ж роблять його неможливим.²

При цьому при цьому визначені процесуальним законом підстави залишення позову без розгляду найчастіше поділяються на дві групи:

- пов'язані з неправомірним початком судового провадження – ці підстави мають допроцесуальний характер і за їх наявності суд повинен був би запобігти початку процесу (за чинним процесуальним законом – повернути позовну заяву чи відмовити у відкритті провадження у справі);

- пов'язані із обставинами розвитку процесу, які вказують на подальшу неможливість розгляду справи із винесення рішення по суті.³

3. Випереджаючи сумніви у коректності використання доктринальних джерел різних часів, у які процесуальне законодавство істотно відрізнялося, варто зауважити, що принаймні починаючи з процесуальної реформи 1960-х років норми вітчизняних ГПК і (дещо пізніше) ХПК попри певну варіативність конкретних умов залишення позову без розгляду через неявку позивача містили по формі безальтернативні, імперативні ключові формулювання:

- ч. 4 ст. 172 ЦПК у редакції до 2004 року, ч. 3 ст. 169 ЦПК у редакції 2004-2017 років, ч. 5 ст. 223 чинної редакції ЦПК України та ч. 4 ст. 202 чинної редакції ГПК України – *«суд залишає позовну заяву без розгляду»*;

¹ Див., напр.: Советский гражданский процесс / Отв. ред. К.И. Комиссаров, В.М. Семенов. – М.: Юрид. лит., 1978.- С. 228; Цивільне процесуальне право України: підручник / за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 1999. – С.281-285.

² Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: підручник. – К.: Ін Юре, 2005. – С. 385-389.

³ Див., напр.: Тертышников В.И. Гражданский процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. – Х.: Консум, 1998. – С. 332.

- п. 5 ч. 1 ст. 81 ХПК у редакції до 2017 року, п. 4 ст. 229 ЦПК у редакції до 2004 року, п. 3 ч. 1 ст. 207 ЦПК у редакції 2004-2017 років, п. 3 ч. 1 ст. 257 чинної редакції ЦПК України та п. 4 ч. 1 ст. 226 чинної редакції ГПК України – «суд залишає позов (заяву) без розгляду (постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду)».

Разом з тим, незважаючи на такі зовні жорсткі та безальтернативні формулювання у процесуальній доктрині склалися два протилежних підходи до питання про імперативність правила про залишення позову без розгляду внаслідок неявки позивача:

а) Одні автори з більшим чи меншим ступенем категоричності обстоюють абсолютну імперативність відповідних правил – у разі неявки позивача в судові засідання (за умови наявності інших ознак цієї ситуації, що їх вимагає процесуальний закон) у суду немає вибору: він повинен залишити позов без розгляду незалежно від об'єктивної можливості вирішити спір без присутності позивача.⁴

б) Не менш репрезентативно представлена у процесуальній теорії й протилежна думка – у відповідних випадках суд лише *може* залишити позов без розгляду, але не зобов'язаний це робити.⁵

4. Видається, що на сучасному етапі розвитку процесуального права остання з наведених позицій – суд *має право* за наявності певних визначених законом додаткових умов залишити позов без розгляду у разі неявки позивача – є ближчою до істини, але все ж таки потребує істотного уточнення.

Дійсно, диспозитивність наразі належить до основних засад (принципів) цивільного та господарського судочинства (п. 5 ч. 3 ст. 2, ст. 13 ЦПК України, п.5 ч. 3 ст. 2, ст. 14 ГПК України). Тому немає підстав продовжувати судовий розгляд, якщо позивач нехтує своєю справою і не з'являється до суду.

Однак не варто залишати поза увагою і завдання цивільного та господарського судочинства – справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 ЦПК України, ч. 1 ст. 2 ГПК України). Тим більше, що це завдання превалює над будь-якими іншими

⁴ Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: підручник. – К.: Ін Юре, 2005. – С. 388; Кравчук В.М., Угриновська О.І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. – К.: Істина, 2006. – С. 487, 577; Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.С.Бичкової. – К.: Атіка, 2008. – С. 399; Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. Василюк Н.В., Гулька Б.І., Кота О.О. – К.: ВД «Дакор», 2021. – С. 517.

Аналогічну думку щодо застосування приписів ч. 5 ст. 223 та п. 3 ч. 1 ст. 257 чинної редакції ЦПК України висловлює і Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду. Зокрема, у постанові від 22.05.2019 у справі № 310/12817/13 прямо вказується, що у таких випадках «...суд *повинен* залишити позовну заяву без розгляду».

⁵ Цивільний процесуальний кодекс Української РСР: науково-практичний коментар / відп. ред. І.П. Кононенко. – К.: Політвидав України, 1973. – С. 245; Советский гражданский процесс / Отв. ред. К.И. Комиссаров, В.М. Семенов. – М.: Юрид. лит., 1978.- С. 229; Цивільне процесуальне право України: підручник / за ред. В.В.Комарова. – Х.: Право, 1999. – С.283; Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. М.М. Ясинка. – К.: Алерта, 2018. – С. 358; Господарський процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. М.М. Ясинка. – К.: Алерта, 2018. – С. 327; Гузь Л.Є. Цивільний процесуальний кодекс України: Судово-практичний коментар для суду першої інстанції. – К.: Алерта, 2022. – С.732.

міркуваннями в судовому процесі (ч. 2 ст. 2 ЦПК України, ч. 2 ст. 2 ГПК України).

Тому залишення позову без розгляду з підстав, передбачених частиною четвертою статті 202 та пунктом 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України, не може розглядатись як дискреційне право суду, що межує з судовим розсудом. Навпаки у такій ситуації перед судом постають дві рівно обов'язкові альтернативи:

- якщо в такій процесуальній ситуації матеріали справи містять достатньо доказів для винесення рішення по суті навіть без присутності позивача та вислуховування його пояснень, то суд повинен вирішити справу по суті;

- якщо ж з винесення рішення без присутності позивача, надання ним пояснень (можливо – додаткових доказів) є об'єктивно неможливим, то суд повинен залишити позов без розгляду.

Таке тлумачення положень частини четвертої статті 202 та пункту 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України відповідає також і суті залишення позову без розгляду як конструкції процесуального права: позов залишається без розгляду лише як реакція на неправомірність початку процесу чи на перешкоди у його ординарному завершенні винесення рішення по суті справи. Якщо ж процес почався правомірно і перешкод у вирішенні спору не існує, то справа повинна бути розглянута по суті.

При цьому чинна редакція ГПК України (як, власне, і ЦПК) не пов'язує обрання судом однієї з цих альтернатив із тим, чи визнавав суд обов'язковою явку позивача.⁶

5. Стосовно значення поважності причин неявки позивача слід зауважити, що приписи ч. 4 ст. 202 та п. 4 ч. 1 ст. 226 ГПК України (так само, як і положення ч. 5 ст. 223 та п. 3 ч. 1 ст. 257 ЦПК України) є абсолютними корелятами. Тому незалежно від відсутності у п. 4 ч. 1 ст. 226 ГПК України на можливу поважність причин неявки позивача чи його представника⁷ така відсутність нівелюється положеннями ч. 4 ст. 202 ГПК України, що містять відповідне застереження.

При цьому дійсно у наведених положеннях ГПК неповажність повідомлених суду причин неявки позивача і неповідомлення таких причин (хоча б і поважних) взагалі є окремими і самостійними ознаками процесуальної ситуації, у якій суд може залишити позов без розгляду.⁸ Однак тлумачення відповідних норм процесуального права не повинно бути надмірно формалістичним, адже якщо поважність причин неявки позивача завідомо відома суду як очевидна обставина, то факт неповідомлення суду позивачем про такі причини значення не має. Інший підхід буде проявом правового пуризму та не відповідатиме завданням господарського судочинства, адже з надзвичайно

⁶ Відповідне правило існувало у цивільному процесі досить давно (у первісних редакціях ЦПК України 1963 року), але вже давно не є чинним.

⁷ Буквально така вказівка в цій нормі закону стосується лише неподання витребуваних судом доказів.

⁸ З цих причин застосовуючи аналогічні за змістом норми ч. 5 ст. 223 та п. 3 ч. 1 ст. 257 чинної редакції ЦПК України, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду висловлює позицію, за якою «*зазначені наслідки настають незалежно від причин повторної неявки, які можуть бути і поважними*» (постанова від 22.05.2019 у справі № 310/12817/13).

високою вірогідністю матиме наслідком ухвалення несправедливого процесуального рішення.

6. Повноваження суду касаційної інстанції – це сукупність прав та обов'язків такого суду щодо ухвалення судового рішення за результатами розгляду касаційної скарги.⁹ Такі повноваження складають систему, яка у поєднанні з правилами про межі розгляду справи судом касаційної інстанції (ст.300 ГПК України) концентровано відображає сутність втіленої у процесуальному законі моделі касації.

Вичерпний перелік повноважень господарського суду касаційної інстанції визначено ст. 308 ГПК України. Наступні п'ять статей (ст.ст. 309-313) передусім конкретизують підстави, за наявності яких господарський суд касаційної інстанції реалізує своїх повноваження з числа передбачених пунктами 1-5 частини 1 статті 308 ГПК України. Однак такою конкретизацією зміст статей 309-313 ГПК України не вичерпується, адже окремі їх положення мають наскрізний характер: зокрема, приписи ч. 2 статті 309 та ч. 2 ст. 311 ГПК України застосовуються до усіх випадків, коли внаслідок реалізації судом касаційної інстанції своїх повноважень відбувається скасування рішення суду першої чи апеляційної інстанції.

Іншими словами, положення ч. 2 статті 309 та ч. 2 ст. 311 ГПК України повинні враховуватися не тільки під час застосування, відповідно, пункту 1 та пункту 3 частини першої статті 308 ГПК України – кожна з цих наскрізних норм має значення у разі застосування пунктів 1-5, 7 частини першої статті 308 ГПК України.¹⁰

7. Стосовно застосування судом касаційної інстанції положень ч. 1 ст. 313 ГПК України слід зауважити, що це правило прямо відсилає до окремих підстав, передбачених статтями 226 та 231 ГПК України. Через це, застосовуючи приписи ч. 1 ст. 313 ГПК України, суд касаційної інстанції має враховувати зміст таких окремих підстав.

У свою чергу, вище (пункти 3, 4 Аналітичної частини цього Наукового висновку) вже зазначалося, що імперативність приписів ч. 4 ст. 202 та п. 4 ч. 1 ст. 226 ГПК України полягає не в обов'язковості залишення позову без розгляду за формальної наявності визначених ними умов, а в обов'язку суду обрати один з альтернативних процесуальних варіантів – розглянути справу по суті з винесенням рішення або залишити позов без розгляду – залежно від об'єктивної можливості вирішити спір за наявними у справі матеріалами.

При цьому такий висновок про можливість чи неможливість розглянути справу по суті без присутності позивача суд першої інстанції робить на підставі оцінки усіх матеріалів справи у сукупності. Водночас, суд касаційної інстанції в силу приписів ч. 2 ст. 300 ГПК України переоцінка доказів в суді касаційної інстанції не допускається, а тому суд касаційної інстанції позбавлений

⁹ Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. Василюк Н.В., Гулька Б.І., Кота О.О. – К.: ВД «Дакор», 2021. – С. 805.

¹⁰ Пункт 6 частини першої статті 308 ГПК України у цьому аспекті не може враховуватися, адже визнання судового рішення нечинним не рівнозначно його скасуванню.

можливості дійти з цього питання іншого висновку, аніж був зроблений судами першої та апеляційної інстанцій.

Що ж до підстав залишення позову без розгляду, визначених пунктами 1-3, 5-11 частини 1 статті 226 ГПК України, то ці підстави є безальтернативно обов'язковими для суду, а тому у разі встановлення судом касаційної інстанції того, що позов мав бути залишений судами попередніх інстанцій без розгляду з цих підстав, застосування ним приписів п. 5 ч. 1 ст. 308 та ч. 1 ст. 313 ГПК України є обов'язковим.

8. Щодо умов врахування висновків Верховного Суду слід зауважити, що *stricti juris* вони не є обов'язковими для Верховного Суду, адже за ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються **іншими судами** при застосуванні таких норм права.

Такого роду обов'язковість впливає скоріше побічно з того, що у разі необхідності відступити від висновку, викладеного у постанові Верховного Суду, застосовується певна визначена процесуальним законом процедура.

При цьому приписи ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а так само і відповідні положення ГПК України (зокрема, приписи ч. 4 ст. 236, ч. 2 ст. 287 тощо) не розрізняють висновків щодо застосування норм матеріального та процесуального права.

З цього випливає, що для звернення з касаційною скаргою з посиланням на висновок Верховного Суду щодо застосування норм процесуального права (чи-то з метою вказати на його неврахування судами попередніх інстанцій, чи-то з метою обґрунтувати необхідність відступлення від нього, чи-то взагалі стверджуючи його відсутність) скаржник у всякому разі повинен обґрунтувати подібність відповідних правовідносин.

Зазначене є цілком зрозумілим, адже тлумачення норми права істотно залежить від характеру та змісту правовідносин, у яких вона застосовується.

Разом з тим, подібність правовідносин (зокрема, процесуальних) в розумінні, зокрема, пунктів 1-3 частини другої статті 287 ГПК України не можна плутати з подібністю процесуальних ситуацій у порівнюваних справах. Категорія «подібні правовідносини» може означати як такі правовідносини, що є тотожними у своїх елементах, так і такі, що мають лише окремі спільні риси,¹¹ **які є істотними для вибору та застосування відповідної норми права.**

Тому різна процесуальна ситуація зовсім не означає неподібності відповідних процесуальних правовідносин. Так, скажімо, в різних справах суд може визнати одній й ті самі причини неподання витребуваних доказів поважними або неповажними. Під час наступного перегляду судових рішень у таких справах судом апеляційної інстанції ми матимемо справу із різними процесуальними ситуаціями, але з подібними правовідносинами – правовідносинами, у яких тим чи іншим чином застосовані приписи п. 4 ч. 1 ст. 226 ГПК України.

¹¹ Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. Василюк Н.В., Гуляк Б.І., Кота О.О. – К.: ВД «Дакор», 2021. – С. 744.

Так само, якщо вже звертатися безпосередньо до обставин справи, у зв'язку з якою направлено запит про надання наукового висновку, то процесуальні правовідносини, у яких в одній справі суд виніс рішення по суті спору незважаючи на неявку позивача і в іншій справі, де суд з посиланням на таку неявку залишив позов без розгляду, є подібними, хоча процесуальні ситуації різними.

Враховуючи викладене, слід дійти таких висновків:

1. Норми, закріплені у частині четвертій статті 202 та у пункті 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України, за методом правового регулювання є імперативними. Однак ця імперативність означає обов'язок суду обрати одну з двох альтернатив – розглянути справу по суті з винесенням рішення або залишити позов без розгляду – залежно від об'єктивної можливості вирішити спір за наявними у справі матеріалами.

2. Повноваження суду залишити позов без розгляду з підстави, передбаченої частиною четвертою статті 202 та пунктом 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України (нез'явлення позивача у судові засідання, за умови належного повідомлення позивача про час і місце судового засідання, не повідомлення позивачем суду про причини своєї неявки та не надання суду заяви про розгляд справи за його відсутності), є імперативними (такими, що є обов'язковими в силу закону). Але така імперативність не означає, що суд в цій правовій ситуації зобов'язаний лише залишити позов без розгляду – в суду є обов'язок вибору між двома альтернативами (дивись відповідь на питання 1).

3. Не усі передбачені частиною четвертою статті 202 та пунктом 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України підстави (умови) є обов'язковими для залишення позову без розгляду. Такими є:

- допроцесуальні підстави, що пов'язані з неправомірним початком судового провадження – пункти 1-3, 8, 10 частини першої статті 226 ГПК України;

- підстави, що відображають розпорядження сторонами своїми процесуальними правами – пункти 5-7, 9, 11 частини першої статті 226 ГПК України.

Натомість дві підстави, передбачені пунктом 4 частини першої статті 226 ГПК України створюють для суду обов'язок обрати одну з альтернатив: розглянути справу по суті з винесенням рішення або залишити позов без розгляду – залежно від об'єктивної можливості вирішити спір за наявними у справі матеріалами.

4. Залишення позову без розгляду з підстави, передбаченої частиною четвертою статті 202 та пунктом 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України, не залежить від того, чи визнавав суд явку позивача в судові засідання обов'язковою.

5. Суд має надавати оцінку можливості вирішення спору у справі за відсутності позивача у всіх випадках, коли наявні формальні підстави для

застосування приписів частини четвертої статті 202 та пункту 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України, незалежно від того, чи надійшла до суду від позивача заява про розгляд справи за його відсутності.

6. Суд може на власний розсуд (за відсутності у суду повідомлення позивача про причини своєї неявки в судове засідання та/або відсутності заяви позивача про визнання поважними цих причин) визнати поважними причини неявки позивача в судове засідання за обставин, якщо причини такої неявки є очевидними, зокрема, за обставин введення в країні місцезнаходження позивача воєнного стану та у разі, якщо місцезнаходженням позивача згідно з повідомленою ним суду адресою є зона активних бойових дій.

Однак не слід обмежуватися лише оцінкою факту введення воєнного стану та відповідного місцезнаходження позивача – такі обставини повинні дійсно впливати на можливість позивача прийти в судове засідання, що встановлюється за усією сукупністю матеріалів справи, за змістом пояснень інших учасників справи та за іншими загальновідомими чи відомими суду фактами.

7. Суд не зобов'язаний залишати позов без розгляду з підстав, передбачених частиною четвертою статті 202 та пунктом 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України, у разі, якщо позивач був належним чином повідомлений про час і місце судового засідання, однак не з'явився в судове засідання, не повідомив суд про причини своєї неявки та не надав суду заяву про розгляд справи за його відсутності, ознак при цьому причини такої неявки позивача в судове засідання є очевидними, зокрема, введення в країні місцезнаходження позивача воєнного стану та знаходження позивача згідно з повідомленою ним суду адресою в зоні активних бойових дій. Однак і в цьому разі слід враховувати викладене а абзаці 2 відповіді на сьоме питання.

8. Стаття 308 Господарського процесуального кодексу України визначає вичерпний перелік повноважень господарського суду касаційної інстанції. Статті 309 – 313 Господарського процесуального кодексу України передусім конкретизують підстави, за наявності яких господарський суд касаційної інстанції реалізує свої повноваження з числа передбачених пунктами 1-5 частини першої статті 308 Господарського процесуального кодексу України. Однак такою конкретизацією зміст статей 309 – 313 Господарського процесуального кодексу України не вичерпується, адже окремі їх положення мають наскрізний характер: зокрема, приписи частини другої статті 309 та частини другої ст. 311 ГПК України застосовуються до усіх випадків, коли внаслідок реалізації судом касаційної інстанції своїх повноважень відбувається скасування рішення суду першої чи апеляційної інстанції.

9. Відповідь на дев'яте питання вичерпується викладеним у відповіді на восьме питання.

10. При наявності у суду підстав для застосування пункту 5 частини першої статті 308 та частини першої статті 313 Господарського процесуального кодексу України суд касаційної інстанції у всякому рахі

повинен враховувати приписи частини другої статті 311 Господарського процесуального кодексу України, а так само і частини другої статті 309 Господарського процесуального кодексу України.

11. Норма, закріплена в частині першій статті 313 Господарського процесуального кодексу України, за методом правового регулювання є імперативною. Однак ця норма прямо відсилає до окремих підстав, передбачених статтями 226 та 231 Господарського процесуального кодексу України України. Через це, застосовуючи приписи частини першої 313 Господарського процесуального кодексу України України, суд касаційної інстанції має враховувати зміст таких окремих підстав.

Якщо суд касаційної інстанції виявить, що оскаржуване рішення ухвалене з порушенням норм процесуального права та наявні підстави для залишення позову без розгляду з підстав, передбачених пунктами 1-3, 5-11 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України, то він зобов'язаний у відповідній частині скасувати рішення судів попередніх інстанцій та залишити позов без розгляду.

Встановити порушення судами попередніх інстанцій приписів пункту 4 частини першої статті 226 Господарського процесуального кодексу України, суд касаційної інстанції не може, адже для цього необхідно здійснити переоцінку доказів по справі.

Статтею 231 Господарського процесуального кодексу України підстави залишення позову без розгляду не визначаються, через що у цій частині надати відповідь на поставлене питання неможливо.

12. Подібність правовідносин має значення при необхідності врахування висновків Верховного Суду щодо застосування норм процесуального права.

13. Висновки Верховного Суду щодо застосування норм процесуального права підлягають врахуванню на загальних підставах, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та нормами процесуального права.

14. Висновки Верховного Суду щодо застосування норм процесуального права підлягають врахуванню у разі подібності відповідних процесуальних відносин незалежно від неподібності процесуальних обставин (ситуацій) у порівнюваних справах. Тобто подібність саме процесуальних обставин (ситуацій) у порівнюваних справах не є умовою, що визначає необхідність врахування висновків Верховного Суду щодо застосування норм процесуального права.

Член Науково-консультативної
ради при Верховному Суді,
проректор ПВНЗ «Харківський інститут
кадрів управління», кандидат юридичних наук,
адвокат

Ю.В. Мица